

İşiqlı sabahlar üçün, parlaq bir gələcək üçün,
çiçəklənən millət üçün, səsi dünyaya yayılacaq bir
gənclik üçün, **düşünərək yaşayınlar üçün** xoşbəxt bir
ailə üçün, sevincli qəlblər üçün, gülən üzlər üçün,
həyat səhifələrimizi parlaq imza sahiblərinin
qələmi ilə yazmaq üçün

parlaq imzalar

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

Leyla

(real faktlar əsasında yazılmış roman)

Aleksandra Kavelius

Alman dilindən tərcümə:

Gülarə Heydərova

Koordinator: Amin
Tərcüməçi: Gülərə HEYDƏROVA
Redaktorlar: Dilman ŞAHMƏRDANLI
Qurban ƏLƏKBƏROV
Korrektor: Turac ELDARQIZI
Yekun oxunuş: Toğrul MUSAYEV
Tərtibatçı: İsmayıllı SÜLEYMANLI
Dizayner: Azər ƏSGƏRZADƏ

**Alexandra Cavelius
LEILA**

**Aleksandra Kavelius
LEYLA**

Bakı, "Parlaq İmzalar" Nəşriyyatı – 2021, 304 səh. / V nəşr

© "Ullstein Verlage" nəşriyyatı / 2001

© Parlaq İmzalar MMC / 2015

Kitabın müəllif hüququ Dok. Qurban Ələkbərov (*Berlində fəaliyyət göstərən "Tercumeci.de" tərcümə bürosu*) vasitəsilə "Ullstein Verlage"dən alınmışdır. Kitabın Azərbaycan dilində nəşr hüququ "Parlaq İmzalar" Nəşriyyatına məxsusdur. Bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasita ilə nəşri və yayılmışması qadağandır.

Parlaq İmzalar Nəşriyyatı | 19
Avtobioqrafiya seriyası | 3

www.parlaqimzalar.az
info@parlaqimzalar.az
[f](https://www.facebook.com/parlaqimzalar) [@](https://www.instagram.com/parlaqimzalar) /parlaqimzalar
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: "Nurlar" NPM
Çap tarixi: 29.09.2021
Sifariş №: 003(08)/21

Mündəricat

Ön söz	9
Əsas şahid	27
B.-də anadan olan	29
Uşaqlıq illəri	31
Məktəb illəri	39
Yeniyetməlik illəri	43
İlk xəyallar	47
Krayinaya doğru	53
Müharibənin başlaması	59
Xəyanət	67
Zərrin	75
Hinduşka ferması	81
Qala	101
Qara Legion	109
İki fahişəxana	117
Xilaskar	133
Serb səhərə mətbəxinə qaçış	149

Ravnitsada	161
Kostanitsada	169
Evlilik təklifi	179
Müharibənin sonu	185
Toy mərasimi	191
Hamiləlik	197
Anamla ilk söhbətim	213
Zoranın dünyaya gəlməsi	219
Anamla görüş	223
B.-yə səfər	237
Zoranın ilk doğum günü	247
Evdə	253
Müalicə	257
Həyat davam edir	269
Eşqə düşmək	277
Ratko və İbrahim	283
Sevgi	291
Son söz	297

Ön söz

Türkiyə, Bolqarıstan, Rumınıya, Yunanıstan, keçmiş Yuqoslaviya və Albaniyadan təşəkkül tapmış həssas Balkan yarımadası son beş yüz ildə daim məntəqə dövlətlərinin çarşışma meydani olmuşdur.

Bosniya-Herseqovina Konfederativ Respublikasının bir vaxtlar tərkibində olduğu keçmiş Yuqoslaviya Federal Sosialist Respublikası İkinci Dünya müharibəsindən sonra Marşal Titonun rəhbərliyi ilə rəsmi dövlət kimi tanınıb. Yuqoslaviyanın tərkibində altı dövlət olub: Bosniya-Herseqovina, Serbiya,¹ Xorvatiya, Monteneqro, Makedoniya və Sloveniya. General Tito millətçiliklə kəskin şəkildə mübarizə aparırdı. 1980-ci ildə onun hökuməti başa çatdıqdan sonra Yuqoslaviya xalqları arasında kommunist düşüncələr öz yerini milli düşüncələrə verdi və millətlərarası gərginliklər şiddetlənməyə başladı.

Bosniya-Herseqovinanın əhalisinin sayı dörd milyona yaxındır. Müharibədən qabaq cəmiyyətin sayı dörd mil-yondan çox olub.

Bosniyada üç əsas xalq yaşayır: müsəlman boşnaklar (44%), serblər (31%) və xorvatlar (17%). Ümumi şəkildə

---

¹ Kosovo Serbiyaya daxil idi.

Leyla

etnik qruplar nəzərdə tutulmadan Bosniya-Herseqovina xalqına bosniyalı deyilir. Ancaq İslam aləmində "bosniyalı" dedikdə, əsasən, müsəlmanlar nəzərdə tutulur. Ölkə daxilində də müsəlmanlara "bosniyalı", xristian xorvatlara "herseqovinalı" deyilir.

Bosniya-Herseqovina şimal, qərb və cənubdan Xorvatiya, şərqdən Serbiya, cənubdan da Monteneqro ilə qonşudur.

1995-ci ildən sonra Bosniya-Herseqovina ölkəyə rəhbərlik baxımından iki eyni dövlətə bölünüb: Bosniya-Herseqovina Federasiyası və Serb Respublikası. Ölkənin paytaxtı Sarayevodur.

Bosniya əvvəllər Roma imperatorluğunun tərkibində olub. İmperatorluq dağılıandan sonra isə müxtəlif dövlət formalarında 260 il boyu öz müstəqilliyini qoruyub saxlaşmış Bosniya Krallığı bu müddət ərzində macarlar və serblərlə mübarizə aparıb.

Bosniya torpaqları 1463-cü ildə Osmanlı torpaqlarına əlavə olunub və boşnaklar müsəlmanlığı qəbul ediblər. Bu torpaqlarda 1878-ci ilə qədər davam edən Osmanlı nüfuzunun bosniyalıların mədəniyyət və adət-ənənələrinə böyük təsiri olmuşdur.

1878-ci ildə zəifləyən Osmanlı dövlətini parçalamaq qərarına gələn müttəfiqlərin İstanbula təzyiqi nəticəsində müzakirə masası arxasında Bosniya Avstriya-Macaristan krallığına verildi. Bu, 1918-ci ilə kimi davam etdi. Bu illərdə bosniyalıların bir qisminin Osmanlı dövlətinin tərkibində olan digər dövlətlərə köçməsi, onların qoyub getdi-

yi ərazilərə serblərin yerləşməsi nəticəsində Bosniyada etnik yerdəyişmə baş vermişdir.

1918-1941-ci illər Bosniyada daxili savaşlarla yadda qalıb.

1941-45-ci illərdə faşistlər Yuqoslaviyanı işgal edərək Sloveniyani Almaniyaya, Xorvatiyani İtaliyaya və Makedoniyani Bolqarıstana verdilər. Yəhudi və qaraçılara qarşı isə etnik təmizləmə həyata keçirərək əsir düşərgələrində minlərlə insan öldürüdülər.

İkinci Dünya müharibəsinin başlanması Yuqoslaviya padşahlığının sonu, qurtarması isə kommunist Yuqoslaviyasının qurulması oldu.

1945-80-ci illərdə soyuq müharibə dövrünün 35 ili Titonun rəhbərliyi altında keçmişdir. Qərbin dəstəyilə Yuqoslaviyada müharibənin izləri tezliklə silinib. Qərb SSRİ-nin qarşısında Yuqoslaviyadan heç bir köməyini əsirgəmirdi.

1986-92-ci illər arasında baş verən qanlı vətəndaş müharibələri nəticəsində Yuqoslaviya parçalandı.

80-ci illərdən etibarən şərqi Avropa sosialist respublikaları dağılmışa və SSRİ-nin Avropada sosialist hegemonluğunun nüfuzu zəifləməyə başladı. 80-ci illərin ortalarında Polşada azadlıq hərəkatlarının başlanması tezliklə Yuqoslaviyaya da sirayət etdi. Bir neçə il davam edən daxili çaxnaşmalar nəticəsində 1992-ci ildə Yuqoslaviya Sosialist Respublikası davam gətirə bilməyərək altı yerə parçalandı. Bunlardan biri də Bosniya-Herseqovina oldu. Müstəqilliyinin tanınması üçün Avropa Birliyi və Amerikaya müraciət etdikdə Bosniyaya referendum keçirilməsi

Leyla

təklif olundu. Beləliklə, keçirilən sorğuda əhalinin 68%-i iştirak edərək 98% səs çoxluğu ilə Bosniyanın müstəqilliyyinə səs verildi.

Bosniya-Herseqovina 7 aprel 1992-ci ildə ABŞ və digər Qərb ölkələri tərəfindən müstəqil ölkə olaraq tanındı və 22 may 1992-ci ildə onun BMT-yə üzvlük müraciəti qəbul edildi.

* * *

Bosniyalı serblərin müstəqillik referendumunun nəticələrini boykot etməsi ilə Bosniyanın qara günləri başlandı. Bosniyalı serblər Bosniya Serb Respublikası yarandığını elan edərək silahlandılar. Bununla da 1992-ci ildə tarixin ən dəhşətli xalqlararası müharibəsi başlandı. Əslində isə, bu müharibə, əsasən, birtərəfli müharibə və soyqırım şəklində idi. Çünkü tamamilə silahlanmış olan serblər qonşu Serbiya və Monteneqro tərəfindən dəstəklənirdilər. Hələ üstəlik keçmiş Yuqoslaviyanın milli ordusundan qalan hərbi təchizat, stansiya və zavodlar da onların ixtiyarında idi. Məzлum müsəlman boşnaklar isə ortada qalmış, heç bir müdafiə imkanına malik olmadan bütün dünyadan gözü önündə soyqırıma məruz qalmışdı...

Serblərin həyata keçirdiyi bosniya soyqırımı həqiqətdə bosniya müsəlmanlarını kütləvi şəkildə məhv etmə və etnik təmizləmə məqsədi daşıyırırdı. Kommunizm düşüncəsini millətçiliklə əvəz edən serb lideri Slobadan Milošoviçdən ilham alan serblər Bosniyanın şimalında alovlandıqları müharibə alovu ilə bosniyalı və xorvatları həmin ərazidən çıxararaq orada serb dövləti qurmaq, nəti-

cədə Bosniyanı Serbiyaya birləşdirmək məqsədi güdürdülər.

* * *

Bosniya müharibəsində ən çox zərər görən qadınlar və uşaqlar olmuşdur. Bu soyqırımda çoxlu sayıda uşaq öldürülmüşdür. Soyqırıma şahid olanlardan biri deyir: "Bir ananı gördüm ki, qorxudan bir kuncə sıxlımsı, ağlayan uşağının başını qızlarının arasına salmışdı. Serb əsgəri ona yaxınlaşaraq dedi ki, bu uşağın səsini kəs. Görəndə ki, uşaq yenə ağlayır, anasının qucağındaca uşağın başını kəsdi və kəsik körpə başını bıçağın ucunda orada olanlara nümayiş etdirməyə başladı".

Bu müharibədə qadınlara məqsədyönlü şəkildə və xüsusi tapşırıqla, strateji hədəf olaraq saxlandıqları əsir düşərgələrində serblər və xorvatlar tərəfindən kütləvi şəkildə təcavüz olunub. Hətta müsəlmanlarla evlənmiş serb və xorvat qadınları belə bu cinsi təcavüzdən amanda qalmamışdır. Düşmənlər müsəlman ailələrinin ailə qanunlarını bildiklərinə görə qəsdən bu təcavüz əməlini həyata keçirmişlər. Onlar bilirdilər ki, bu cinayətlərlə müsəlman ailələrinə necə böyük zərbələr vururlar. Təcavüzə uğrayan qadınlardan təcavüz edən əsgərlərin onlara dünyaya getirəcəkləri övladları ilə onların nəslini dəyişmək məqsədləri olduğunu deyirmişlər. Deyirmişlər ki, onlar bu əməlləri ilə onları müsəlman olduqlarına görə cəzalandırırlar. Serb çetnikləri cinsi təcavüz nəticəsində dünyaya uşaq gətirən qadınları uşaqlarını saxlamağa vadar edirmişlər. CNN kanalının araşdırmasına görə bu təcavüzlərdən dünyaya gələn uşaqların sayı 5000 nəfərə çatır. Halbuki

Leyla

yüzlərlə, minlərlə qadın uşağıını salıb. Bəziləri də dünyaya gətirdikləri uşaqlardan imtina ediblər. Çoxlu sayıda qadınlar bu düşərgələrdə tələf olmuşdur. Bir çoxu da ailələri tərəfindən tərk olunmuş və ya öz yurdlarından didərgin düşmüsələr. Böyük sayıda ailələr öz qeyri-qanuni övladlarını dövlətə vermişlər. Bu da bosniyalı ailələrin gələcəyi üçün çox ağır zərbədir.

Serblər tərəfindən 800 nəfər qadınla birlikdə bir quyuda saxlanan və möcüzəli şəkildə sağ qalan Hazira Katoviç deyir:

“Qadınları diri-diri o quyuya saldılar. Tədricən hamısı öldü. Bu quyuda mənim yanımda bir hamilə qadın vardı. Ağrıdan qovrulurdu. Səhəri gün axır ki, canını tapşırıdı. Mən quyuda ölü uşaqların cibindəki çörək tikələrini çıxarıb yeməklə sağ qaldım. Əvvəlcə bunu etməyə qorxurdum, amma yavaş-yavaş öyrəşdim. Meyitlərin üst-üstə qalaqlanması üfunət iyi verirdi. 81 gün sonra Nəfisen kəndinin əkinçiləri məni quyudan çıxardılar. 30 kilo olmuşdum, halbuki əvvəllər 70 kilo idim”.

Bosniya hökumətinin 1992-ci ilin sonunda elan etdiyi statistikaya əsasən, təqribən 60.000 nəfər qadın təcavüzə uğramışdır ki, onların da çoxu onların ailə üzvlərinin gözünün önündə baş vermişdir. Bu rəqəmin işiştirmə olduğunu söyləyən qurumlar bu cinsi təcavüzə uğrayanların sayının 20.000 olduğunu qeyd etmişlər. Bu rəqəm özü belə insanı dəhşətə gətirir.

Cinsi təcavüzə uğrayan qadınlar 11-80 yaşlarında olub. Onların çoxu cinsi təcavüz və yoldaşlarının, uşaqlarının, qardaş-bacılarının, ata-analarının ölümü və ev-eşiklərinin

yerlə-yeksan olması kimi səbəblərlə xəstələnmiş, indiyə kimi də müalicə alırlar. Bir çox qadınlar bu təcavüzlər nəticəsində hamilə qaldıqlarına görə ailələrindən təcrid olunmuşlar. Bir çoxu yaşadığı şiddətli ruhi sarsıntılar nəticəsində qorxulu xəstəliklər tapmışlar.

Bosniya müharibəsində ən azı 200.000 nəfər mülki əhalidən olan bosniyalı öldürülmüşdür.

* * *

Bosniya müharibəsi 1995-ci ildə Srebrenitsa şəhərində baş verən *Srebrenitsa qətləmi* ilə özünün ən son həddinə çatdı. Srebrenitsa strateji əhəmiyyətli və Serbiyaya yaxın şəhər olduğuna görə serblərin diqqət mərkəzində idi.

1995-ci ildə kiçik şəhər olan Srebrenitsa BMT tərəfindən "əmin-amanlıq məntəqəsi" elan edildi. Şəhəri qorumaq BMT-nin tərkibində olan 600 nəfərlik Hollandiya qüvvələrinə ("Dutch Blue Helmets") tapşırıldı. Buna görə də bosniyalıların silahları müsadirə olundu. Yəni bu şəhərdə olanlar BMT Təhlükəsizlik Şurasının qüvvələri tərəfindən müdafiə olunacaqdılar. Deyəsən, BMT neçə illik soyqırımı müşahidə etdikdən sonra 1995-ci ildə, nəhayət ki, öz sülh və əmniyyətsevərlilik rolunu ifa etmək qərarına gəlmişdi!

Ətraf ərazilərdən qaçanların çoxu gəlib bu şəhərə sıçınmışdır. Şəhərdə böyük bir izdiham yaranmışdı.

Çox keçmədi ki, Bosniya serb ordusunun generalı Ratko Mladiçin rəhbərliyi ilə bu şəhər də digər Bosniya şəhərləri kimi qətləm və təcavüz səhnəsinə çevrildi və bununla da BMT-nin bütün nüfuzunu sual altına apardı və

Leyla

onun səmimiliyi və ədalətsevərliyi barədə bir daha şübhə yaratdı. Hal şahidlərinin çoxunun məhkəmədə dediyinə görə nə yaziq ki, bütün bu faciələr baş verərkən BMT tərəfindən ezam olunan və vəzifələri bu cür hadisələrin baş verməsinin qarşısını almaq olan Hollandiya qoşunu sadəcə tamaşa edirmişlər. Şahidlər deyirlər ki, bu qoşunlar bəzən hadisənin 5-6 addımlığında olmalarına rəğmən, hadisəni sakitcə izləyərək var-gəl edirmişlər. Onların səhlənkarlığı, əslində isə, tarixi şahid və təhlillərə görə baş verəcək hadisəyə məqsədyönlü şəkildə göz yumması nəticəsində Bosniya şəhəri olan Srebrenitsada iki gün ərzində 8000-dən çox günahsız insan öldürdü. Onlar Hollandiya ordusundan özlərini müdafiə etmək üçün nə qədər silah istədilərsə heç bir faydası olmadı. Srebrenitsalıların digər müsəlman şəhərləri kimi yeganə günahı vardı: onlar müsəlman idi.

Siz təsəvvür edin ki, Srebrenitsa hadisələrində müsəlmanların soyqırımında sükut edən Hollandiya təqribən 30 nəfər əsgərinin serblər tərəfindən girov götürüldüyü bilən kimi Beynəlxalq Təhlükəsizlik Şurasına kömək üçün müraciət edir. BMT hava qüvvələri dərhal havaya qalxır...

Serblər əliyalın və köməksiz qalan şəhərə ətraf dağlardan yağırdıqları minlərlə top və raket atəşini dayandıraraq general Ratko Mladićin rəhbərliyi və çəkiliş qrupu ilə bərabər şəhərə daxil olurlar. Beş gün ərzində şəhərin sərhədlərinə doğru irəliləyən serblər Hollandiya qoşunlarını qorxutmaq üçün əsir götürükləri bir neçə əsgəri öldürürənlər. Sonra təhdid edirlər ki, müsəlmanlar amanda qal-

maq istəyirlərsə, silahlarını təslim etməlidirlər. Sülhməramlı qüvvələr bunu dərhal qəbul etdilər. Serblər şəhərə girdikdən sonra 8000 nəfərə yaxın 12-77 yaşlı müsəlman kişiləri mühəribə cinayəti (!!!) ilə təqsirləndirərək mühakimə olunmaq üçün qadınlardan ayıırlar. Qadın və uşaqlar avtobuslarla şəhərdən çıxarılırlar. Kişi ləyirlər ki, avtobus qayıdaraq onları da aparacaq. Ancaq avtobus bir daha qayıtmır. Buna görə də 10.000-dən çox insan sərgərdan qalib hərə bir tərəfə dağılışaraq canını qurtarmaq istəyir. Ancaq bütün bunlar faydasız idi. Çünkü serb əsgərləri bütün yollarda pusqu qurmuşdular.

Serblər sülhməramlı qüvvələr qarşısında şərt qoydular ki, onlardan götürdükləri əsirlərin 12 nəfərini azad etməyin müqabilində onların himayəsində olan 5000 nəfər müsəlmani onlara təslim etsinlər. Hollandiyalılar həyasızcasına serblərin bu axmaq təklifinə müsbət cavab verdilər. Səhəri gün onlar gördülər ki, təslim etdikləri şəxslərin hamısı bir kəndin anbarında qətlə yetirilmişlər. Şübəhəsiz ki, hollandiyalılar təslim etdikləri şəxslərin başına nə gətiriləcəyini bilirdilər.

Serb vəhşilərinin bosniya müsəlmanları ilə bağlı həyata keçirdikləri bəzi qeyri-insani işgəncələrə diqqət edək: yaralıların başını kəsmək; onların bədəninə bıçaqla xaç şəkli cizmaq; hamilə qadınların qarnını bətnəndəki uşağın oğlan, yoxsa qız olacağını bilmək yarışı keçirərək yarmaq, hələ sağ olan körpə ilə futbol oynamamaq; uşaqların qanını atalarına içirtmək; əsirlərin boğazına spirt və ya benzin tökərək od vurmaq; 10-12 yaşlı qızlara ata-analarının gözü qarşısında təcavüz etmək; insanlardan silahatmada

Leyla

hədəf kimi istifadə etmək; müsəlmanların namusuna təcavüz edərək onları serblərdən hamilə etmək və bu vəziyyətdə həmvətənlərinin arasına buraxmaqla daha artıq təhqir olunmalarına yol açmaq. Bu sadalanınlar “mədəni” Avropanın mərkəzində, onların gözü önündə baş verən Bosniya dəhşətlərinin təkcə bir hissəsidir.

Srebrenitsadan tək-tük adam salamat çıxa bildi. Yollar və meşələrin içi insan meyitləri ilə dolu idi. Serblər onları toplayıb qrup halında dəfn edirdilər. İndinin özündə də hər neçə vaxtdan bir qrup məzarları tapılır və ürəklərin yarası qanayır.

Bu hadisə də demokratiya və insan hüquqlarından dəm vuran BMT, Amerika və Avropanın gözü önündə baş verdi. Bəli, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının gözləri önündə ikicə günün içində 8000 nəfər müsəlman qatlə yetirildi. Onlarsa bu ürəkparçalayan soyqırımı sakitcə seyr etməklə kifayətləndilər. Susmaq, deyəsən, ədalət carçılарının adətinə çəvrilib! Qarabağımızda baş verən faciə və soyqırımlarda susmadılar mı?! Dünya birliyi hələ də Qarabağ ədalətsizliyinə döyümlülük nümayiş etdirmirmi?!

Nə yazıq ki, bu qədər məsuliyyətsizlik və cinayətə yol verməsinə baxmayaraq, Hollandiya təkcə iki nəfər bosniyalı barəsində təzminat ödəməyi qəbul etdi.

BMT-nin xüsusi nümayəndəsi Mark Brauna görə Srebrenitsa faciəsi daimi olaraq BMT-nin tarixini ləkələmişdir. Çünkü sülhməramlı qüvvələr aradan çıxaraq şəhəri silah-sursat, dava-dərmanla birgə serb cinayətkarlarına təslim etmişlər. Deyərdim ki, BMT-nin tarixi bir dəfə yox, dəfə-lərlə ləkələnmişdir. Bunu biz Fələstin məsələsində gör-

dük, Qarabağ və Bosniya hadisələrində gördük, Əfqanistən, İraq və Suriya məsələlərində də gördük və hələ də görməkdəyik...

* * *

“Snayperlər küçəsi” bosniyalıların müharibə illərində Bosniyanın paytaxtı Sarayevoda şəhərin mərkəzi küçəsinə verdikləri addır. Küçə şəhərin sənaye obyektlərini onun tarixi və yaşayış məntəqəsinə birləşdirir. Bu küçə müharibə illərində 24 saat serb snayperçilərinin nəzarətində olub. Küçənin özündə çoxlu sayda xaraba qalmış binalar varmış. Həmin yerdən təqribən bütün Sarayevo görünürmüş. Snayperçilər həmin xaraba binanı özlərinə daldalanacaq seçilmişlər. Şəhərin bütün ətraf dağlarında da serb nişançıları kövən edirmiş. Beləcə, serb cinayətkarları sutka boyu zəruri ehtiyaclar üçün küçəyə çıxan silahsız və müdafiəsiz insanları hədəf almışlar. Camaat məcburən bu daldalanacaqdən o birinə kimi qaça-qaça yaşayırırmış. Şəhərdə hərəkət qaçaraq həyatdan ibarət imiş. Gözləyirmişlər ki, BMT qüvvələrinin zirehli maşınları gəlsin, onların böyrünə qıslaraq küçəni keçsin və ya nəzərdə tutduqları yerə tərəf hərəkət etsinlər. 1995-ci ilin məlumatına görə, snayperçilər tərəfindən 1030 nəfər yaralanmış, 225 nəfər öldürülmüşdür. Bu öldürülənlər yərindəcə can verənlərdir, küçədə yaralanma nəticəsində sonradan ölünlər bura daxil deyil.

* * *

Müharibə qurtardıqdan sonra beynəlxalq təşkilatlar öz səhlənkarlıqlarını aradan qaldırmaq üçün Bosniya Serb

Leyla

dövlətindən tələb etdilər ki, Srebrenitsa qətliamını törədənləri üzə çıxarmaq üçün xüsusi komitə təşkil etsin. Serblər çoxlu vaxt itkisindən sonra, nəhayət ki, belə bir komitə təşkil etdilər. Həmin komitənin təqdim etdiyi araşdırmağa əsasən, 19.000 nəfər bu cinayətdə iştirak edib ki, onların da 892 nəfəri hazırda dövlət orqanlarında işləyir. Əlbəttə, bu 19.000 nəfər hələ bu cinayəti törədənlərin hamısı deyil. Həmin adamların hələ də Srebrenitsada olması qaçqınların geri qayıtmamasına mane olur.

BMT və NATO qüvvələri öz qara keçmişlərini gizlətmək, özlərini cinayət qurbanları və dünyaya ədalət tərəfdarı kimi göstərmək üçün Mladiç və baş nazir Karaciçi Sarayevoda baş verən qətliaların əsas səbəbkarı kimi həbs olunmasını müdafiə etdilər. Ancaq Bosniyanın təhlükəsizliyinə nəzarət Bosniyada yerləşən hegemon dövlətlərin kəşfiyyat orqanları tərəfindən həyata keçirilməsinə, NATO qüvvələrinin daim orada olmasına baxmayaraq, neçə illər boyu bu iki hərbi cinayətkarı yaxalayıb Beynəlxalq Haaqa məhkəməsinə təslim edə bilmədilər. Bu bacarıqsızlıq və ya siyasi iradənin olmaması Qərb ölkələrinin, xüsusən də Amerikanın Balkanda böyük zəifliliyini, yaxud qərəzliliyini göstərir.

* * *

1992-ci ilin aprel ayından 1995-ci ilin dekabrına kimi davam edən 1335 günlük Bosniya faciəsi Amerikanın Ohayo ştatında bağlanmış “Deyton” müqaviləsi ilə başa çatıb. Ancaq bu müqavilə də hardasa yenə də Bosniya serblərinin xeyrinə tamamlanıb. “Deyton” müqaviləsi bos-

niyalı serblərə ölkənin təxminən yarısına (49%) nəzarət etmək və Bosniya-Herseqovinada dövlətin milli siyaset-lərinə veto qoymaq hüququ tanıdı ki, bu da Bosniyanın iqtisadi inkişafının qarşısının alınmasına, rüşvətxorluğa və yeyintilərə yol açılmasına səbəb olmuşdur. Həmçinin bu müqavilə mühəribənin başlanma səbəbi olan ifrat mil-lətçiliyin də qarşısını ala bilməmişdir. Belə demək olar ki, bosniyalılarla serblər arasında olan barışq sadəcə zahiri barışıqdır.

Bosniyada baş verən soyqırım İkinci Dünya müharibə-sindən sonra Avropada ən böyük soyqırım sayılır. Bu müharibədə 77.000-140.000, yaxud 200.000-400.000 arası mülki əhali öldürülmüşdür ki, onun 1600 nəfəri uşaqdır. Bu rəqəmlərin fərqlənməsi, çox güman ki, toplu şəkildə dəfnolunmalar və itkin düşənlərlə, yaxud hesablamanın fərqli qurumlar tərəfindən aparılması ilə əlaqəlidir. Ancaq bütün rəqəmlər insanı dəhşətə gətirməyə qadirdir.

* * *

2009-cu ildə Bill Clintonun 70 müsahibəsindən ibarət bir kitab nəşr olunub. Həmin kitabda o, 1993-cü ildə Bosniyadakı vəziyyət, baş verən hadisələrlə bağlı Avropa və Amerika dövlətlərinin müzakirəsi barədə müəyyən pərdəarxası məsələlərə aydınlıq gətirir. O, Bosniyaya tətbiq edilən sanksiyalarla bağlı müəyyən həqiqətlərə toxunub. Qeyd edib ki, avropalılar sanksiyaların ləğvi və ya dəyişdirilməsinə veto qoyurdular. Onlar Bosniyaya silah verilməsinə qarşı olmalarını belə izah edirdilər ki, çoxlu silah çoxlu insan ölümünə bərabərdir. Ancaq əsas güclər öz müxalifətçilikləri ilə bağlı gizli şəkildə ayrı bir dəlil də

Leyla

göstərirdilər. Onlar xristian Avropada yeganə müsəlman dövləti olaraq müstəqil Bosniya dövlətinin yaranmasını qeyri-təbii sayırdılar.² Klintona görə onların sanksiyaları müdafiə etməsinin yeganə səbəbi həmin sanksiyaların Bosniyanın zərərinə olması idi. Deyir ki, Fransua Mitrancıq-aşkar deyirmiş ki, Bosniya Avropaya aid deyil. İngilis nümayəndələri də xristian Avropasının yenidən bərpa olunmağının zəruriliyini vurğulayırdılar...

* * *

Bosniya müsəlmanlarına qarşı aparılan soyqırımda, əsasən, iki nəfər təqsirləndirilir: Serb Respublikasının baş naziri Radovan Karaciç və Bosniya Serb ordusunun komandiri Ratko Mladiç. Radovan 2009-cu ildə 13 il axtarışdan, Ratko isə 16 il təqib olunduqdan sonra 2011-ci ildə ələ keçmişdir. Minlər və on minlərlə insanın ölümündə təqsirləndirilən bu yırtıcı canavarların məhkəməsi davam edir. Deyilənə görə, yetmişdən çox yaşı olan Ratko xərcəng xəstəsidir və çox güman ki, məhkəmənin axırına ki mi davam gətirə bilməyəcək.

* * *

Sizə təqdim olunan “Leyla” romanı Bosniya hadisələrində başı olmazın müsibətlər çəkmiş 16 yaşlı bir qızın kədərli və ürəkyandırıan taleyindən söz açır. Siz bu romanda Leylanın timsalında Bosniya qadın və uşaqlarının, qoca və cavanlarının başına açılan oyunlardan xəbər tutacaqsınız.

---

² Halbuki hamısı bir ağızdan müsəlman ölkələri içində yaranmış yəhudi İsrail dövlətini müdafiə edirlər. – Red.

Leyla valideynləri ilə birgə paytaxt Sarayevə yaxınlığında yerləşən kiçik və sakit bir şəhərdə yaşayır. Onunda digər yaşıdları kimi arzuları var. Leyla yeniyetməlik və gənclik duygusunun təsiri ilə musiqi dinləyir, rəfiqələri ilə əylənir, məhəbbət romanları oxuyur, tez-tez palalarını dəyişərək güzgüün qabağında özünə baxmaqdan doymur; daim öz keçirdiyi hissləri mehriban anası ilə bölüşür. O, iqtisadiyyat üzrə təhsil almaq barədə düşünür.

Ömrünün ən gözəl, ən maraqlı və ən təravətli çağında Leyla qəfil özünü müharibə alovunun içində görür. Hər şey çox sürətlə irəliləyir və o, gözünü əsir düşərgəsində açır. Beləcə, iki il davam edən əsirlikdə onun arzuları da neçə illər boyu alçaldılan və məhv olan şəxsiyyəti ilə birgə əriyib yoxa çıxır...

Bosniya müharibəsi 1995-ci ildə sona çatır. Leyla müharibə illərində böyük bir dəhşət yaşayıb. O bu kitabda sizə öz acı həyat hekayəsini danışır. Onun canlı, amansızcasına açıq və səmimi hesabati bu qızın necə də böyük həyat əzmində olmasının sübutudur.

Bu kitab sizə müharibənin qaranlıq və ört-basdır edilən səhifələrindən danışan bir qadının faciəli taleyindən söz açır.

“Leyla” romanı Qarabağ dərdlərini yaşamış bir xalq olaraq bizim üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Çünkü ortaq dərdlərimizə işaret edir. Bu roman həm də romançılarımız üçün Qarabağ hadisələrinin bədii dillə ifadəsi üçün ilham qaynağı ola bilər. Bədii ədəbiyyatın gücü kimsəyə gizli deyil.

Leyla

* * *

Müəllif Aleksandra Kavelius (Alexandra Cavelius) mətbuat agentliyində könüllü praktika keçdikdən sonra gündəlik qəzetlərdən birində redaktor vəzifəsində işləmişdir. Uzun illərdir ki, o, sərbəst jurnalist kimi fəaliyyət göstərir. Bir neçə avtobioqrafik romanın müəllifidir.

Dilman ŞAHMƏRDANLI

Yazıcıçı-tərcüməçi

Bu kitabda adıçəkilən bir çox
şəxs və yer adları təhlükəsizlik
məqsədi ilə dəyişdirilmişdir.

Niyə mən Sənə buradan baxmaliyam, sənə
Qar dənəsi kimi zərif, titrək Sənə?!
Yorğun ürəyim üzüyür mənim,
Dolmuş gözlərim kədər daşıyır.

Ürəyin aysberq parçasıdır,
Ey məni məftun edən xəyalı qadın!
Hamiya verirsən sən bu əzabı,
Yoxsa yalnız sənin üçün yaşayınlarımı?

Əvvəllər həyatı ürəkdən sevirdim,
Bir çox başqa insanlar kimi, firtinalı...
İndi isə mənim üçün heç nə önəmli deyil,
Çünki sən mənim həyatımı bir stəkan su kimi yerə boşaldın.

Günlərim nə qədər ləng, yavaş keçir,
Əzizim, məndən necə də uzaqsan!
Amma həm də yaxınsan.
Ürəyimin yanındasan,
ruhumun dərinliklərindəsən,
Səni yenidən görməyi,
səsini eşitməyi o qədər ağrıyla arzulayıram ki!
Lakin heç nə dəyişmir:
Sən məndən çox uzaqdasan.

*Ratko
Leyla üçün*

Əsas şahid

Anam həmişə deyir: "Başqa insanlar üçün müharibə artıq bitsə də, bizim üçün o hələ indi başlayıb". Döyüşlər başa çatandan bəri xəstəlik, işsizlik və yoxsulluq gündəlik həyatımıza həllədici təsir göstərir. Xəyala dalmağa elə də çox zaman qalmır. Mənim ailəm həyatda qalmaq uğrunda mübarizə aparır. Əslində, mən tez bir zamanda iş tapmağa çalışmalıydım, lakin indiki məqamda bu mövzunu ikinci plana keçirmişəm. Hazırkı həyatım tamamilə Ali Məhkəmə qarşısında verəcəyim ifadəyə bağlanıb. Çox guman ki, 2000-ci ilin yazında mən Haaqada əsas şahid qismində çıxış edəcəyəm. Arxada buraxdığını bütün o qorxunc hadisələr barədə danışmağı böyük çətinliklə olsa da, öyrənmişəm. Artıq dəfələrlə müfəttişlər, prokurorlar və hakimlər mənə baş çəkib, çoxlu sayda suallar verib, məhkəmənin gedisi barədə məlumatlandırıblar.

Mən hər bir təfərrüati, kiçik hərəkəti, hər bir dəqiqliyi yada salmaliydim. Hansı əşyanın nə zaman harada olduğunu bilməliydim. Çalışacağam. Bundan vahimə hissi keçirsəm belə. Ümid edirəm ki, səsim tutulmaz. Eləcə də ümid edirəm ki, keçirdiyim həyəcandan yaddaşım məni pis vəziyyətdə buraxmaz. Yoxsa hakim məni inandırıcı ol-

Leyla

mayan şahid kimi çölə çıxardar. Bütün bu sorğu-sualdan sonra kabuslar geri dönməyə başlayıb. Tez-tez gecələr çı-ğıra-çığıra yuxudan ayılırəm. Bu barədə bir psixoterapevt-lə danışmışam. Onun fikrincə, mən indi hər şey barədə düşünüb, yavaş-yavaş yenidən öz sağlam durumuma geri dönəcəyəm. Bu, ağırlı bir proses ola bilər.

Məni zorlayanlarla üz-üzə gəlmək qorxum yoxdur. Bütün başıma gələnlərdən sonra ölüm dən başqa heç nədən qorxmuram. Mən məhkəmə qarşısındaki bu gün üçün ya-şayıram! Həqiqət unudulmamalıdır. Ədalətə inanıram. Mən bu kişilərin cəzalandırılmasını tələb edirəm. Deyilənə gö-rə, Allah hər şeyi görür. Bəzən bunun üçün ona zaman la-zım olsa belə.

Unutmayınca bağışlaya bilməyəcəyəm. Bu elə bir şeydir ki, hər zaman insanın arxasında düşür – səhərlər yuxu-duranda da, axşamlar yatağa uzananda da. Yalnız öv-ladımla oynayarkən əhatə olunduğum dünya harasa qərq olur. Uzun müddət içimdə dəhşətli qətl həvəsi ilə yaşamışam. Mənə əzab-əziyyət verənləri bir-bir təpib bıçaqlamaq istəyirdim. Amma o vaxtlar ağlım başımda deyildi. Bu gün isə mən fəxrlə onların qarşısına çıxar və deyərdim: “Baxın! Mən sağ qalmışam”. Mən heç nəyə baxmayaraq, yaşama-ğə davam etmək əzmindəyəm.

B.-də anadan olan

Külqabı ağızınacan dolub. Yanındasa şokolad və konfet kağızları qalaqlanıb. Anam bunu “əsəb qidası” adlandırır. Cəmi iyirmi dörd yaşım olsa da, özümü qoca qarı kimi hiss edirəm. Adı bir qız kimi həyat sürdüyüm dövrdən çox zaman keçib. Üzümə baxarkən keçmişimi sezmək mümkün deyil. Bəzi adamlar hətta mənim “Ağbəniz” qədər gözəl olduğumu iddia edir. Ağ dəri, qara saçlar və qara gözlər. Hündürboy və incə. Dəfələrlə çırkıń olmaǵımı arzu etmişəm. Bəlkə də, bu bəzi hadisələrin baş verməsinə imkan verməzdi. Məni diqqətlə nəzərdən kecirənlər revmatizmdən şışmış oynaqlarımı və gizlətməyə çalışdığınıم çürümüş sınaq dış kötüklərimi görə bilər.

Bütün bunlar qəsb olunmuş gəncliyimin zahiri izləridir. Çürümüş tullantılarla qidalandığım və insan cildində bədheybətlərlə birlikdə qapalı şəraitdə yaşadığım itmiş illər. Həyat bir kabusda azib qalmağa oxşayır. Ailəmi sonuncu dəfə on dörd yaşımda görmüşdüm. İlk dəfə yenidən görüşümüzədək daha beş il keçməli olmuşdu. Anam məni yalnız boğazimdakı köhnə əməliyyat çapığından tanıya bilmışdı.

Uşaqlığım uzaq keçmişdə qalıb, elə bir keçmişdə ki, bu gün artıq çox şeyi xatırlaya bilmirəm.

Leyla

Mən günəşli bir gündə, 17 sentyabr 1976-cı ildə anadan olmuşam. B.-də, Sarayevodan maşınla iki saatlıq yol məsafəsində yerləşən və iki min nəfər sakini olan kiçik bir şəhərdə. Anam uşaqlıq albomuma bəzəkli-düzəkli xətlə bu qeydləri etmişdi: “3300 qram, 52 santimetr, sapsağlam və yetərincə canlı”. O zaman onun iyirmi bir, atamın isə iyirmi altı yaşı vardı.

Ətrafımızda dağlar və meşələrdən başqa heç nə yox idi. Qış fəsləi uzun və şaxtalı keçərdi. Bu yerlər heç bir vaxt mənim elə də xüsusi ilham mənbəyim olmayıb. Həmişə təpələrin o biri tərəfində nəyin yerləşdiyini görmək istəmişəm. Əslində, B.-nin özünəməxsus kənd ab-havasını sev-səm də, insanların daim burnunu başqalarının işinə soxmasından zəhləm gedib. Burada hamı bir-birini tanıyor. Sarayevoda küçələri alt tumanda dolaşsan belə, buna heç kim fikir verməz. B.-də isə, əksinə, bütün şəhər əcinnə ovuna çıxardı. Həmişə buradan çıxıb getmək istəmişəm. Elə buna görə ibtidai məktəbin səkkizinci sinfini bitirən ki-mi ilk fürsətdəcə çamadanımı yığmışam. O vaxtlar böyük planlarım vardı. Krayinada yaşayan qohumlarımın yanına gedib təhsilimi oradakı peşə məktəbində davam etdirmək istəyirdim. Daha sonra isə fikrimdə orada ali təhsil almaq da vardı. Təəssüf ki, hər şey tamam başqa məcraya yönəldi.